

Glavanits Judit¹Joghallgatói attitűd-kutatás a győri Széchenyi István Egyetemen²

1. A kutatási célja, körülményei

A joghallgatók körében a jogász hivatással, a jogi képviselői szerepfelfogással és általában a jogász tevékenységgel összefüggően igen kevés kutatás készült. A győri Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, mint fiatal jogakadémia célkitűzése a gyakorlatorientált oktatás, a piaci igényeket kielégítő tudás közvetítése a hallgatók felé. Ezen elképzelések megvalósításához elengedhetetlen bizonyos primer kutatások lebonyolítása, különösen olyan területeken, amelyek szűk szakmai irodalommal rendelkeznek.

A közvetítői eljárások, a mediáció az utóbbi néhány évben az érdeklődés középpontjába került, ezért a jogi oktatásban is egyre fokozottabb szerephez kell jutnia. A Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán 2014-től az igazságügyi igazgatási szak keretében mediációs szakemberek képzése folyik. A mediációs, közvetítői eljárás hazánkban már számottevő gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezik, elsősorban büntetőjogi, és részben munkajogi vonatkozásban. A mediáció azonban nem közismert vitarendezési mód, amely szomorú ténynek háttérében a jogintézmény relatív ismeretlensége állhat. Általában közvetítői eljárásokkal kapcsolatban, illetve annak egyes részterületei kapcsán már számos tanulmány született, ugyanakkor a joghallgatók ezzel kapcsolatos tapasztalatait – tudomásunk szerint – még nem vizsgálták, sőt, a joghallgatók részvételével végzett kutatások száma is igen alacsony. A mediáció, a közvetítő eljárás egészen más jogász szerepfelfogást kívánhat meg, mint a klasszikus peres eljárás. Karunkon a kutatások egyidejűleg irányulnak a peres és peren kívüli eljárásokhoz kapcsolódó attitűd vizsgálatára. Ezen kutatások egyik mellékszála, így „járulékos” eredménye a jelen tanulmányban bemutatásra kerülő statisztikai adatösszesség.

Feith Helga és Badó Attila 1996. decemberében Szegeden a József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán végzett felmérést joghallgatók körében, megismerve a hallgatók attitűdjeit, motivációit, elhivatottságát a jogász pályával kapcsolatosan³. A Széchenyi István Egyetemen ezen 1996-os kutatás egyes eredményeit felhasználva a 2014-es kutatási időszakban feltett kérdések arra is irányultak, hogy vizsgálják a joghallgatói kutatás egyes korábbi eredményeihez képest tapasztalható eltéréseket.

2. Módszertan

A vizsgálat során a Széchenyi István Egyetemen a 2013/2014-es tanévben kizárólag ötödéves, tanulmányaik kilencedik félévét végző, gyakorlatilag az államvizsgák előtt álló joghallgatókkal végeztünk szimulált esetgyakorlatot, illetve a 2014/2015-ös tanévben 32 ötödéves, és 13 negyedéves joghallgató vett részt a jogesetmegoldásokban. A szimuláció vizsgálati célja a hallgatók peres és közvetítői eljáráshoz való elsődleges attitűdjének megállapítása volt, a jogász hivatáshoz kapcsolódó és egyéb személyes terveiket kutató kérdések a kutatásban csak járulékos elemet jelentettek. 2013-ban a 35 jelentkező hallgató mindegyike teljes értékű választ adott a kérdésekre, és egyidejűleg, megszakitás nélkül vett

¹¹ Dr. jur. Glavanits Judit, PhD. egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi-, Agrár- és Munkajogi Tanszék. Elektronikus levél: glavanitsjudit@gmail.com

² Megjelent: Jogelméleti Szemle 2014: (4) pp. 20-29.

³ Feith Helga – Badó Attila: A magyar joghallgatók motivációs vizsgálata. Jogelméleti Szemle, 2000/4. szám Elektronikusan elérhető: <http://iesz.ajk.elte.hu/bado4.html>. Amikor a tanulmányban a továbbiakban a szegedi eredményekre hivatkozunk, ezen forrást vesszük alapul.

részt a teljes szimulációs eljárásban. 2014-ben 45 hallgató válaszolt az általános kérdésekre, így a teljes, kutatásban részt vett alanyi kör 80 fő. A válaszokat a hallgatók anonim módon adták meg.

2014-ben a korábbi kutatás kiterjesztése, és a szegedi eredményekkel való párhuzamba állítás érdekében új, általános jellegű kérdéseket is feltettünk a hallgatóknak. Ezen kérdések a tanulmányaikhoz, további pályaterveikhez, valamint a jogász hivatáshoz is kapcsolódtak.

Szükséges megjegyezni, hogy míg a szegedi kutatás első és másodéves hallgatók körében folyt, addig a most ismertetésre kerülő kutatásban 67 ötödéves, és 13 negyedéves hallgató vett részt. A peres attitűdre, és a közvetítői eljárásokra vonatkozó megállapítások egy másik tanulmány tárgyát képezik⁴.

3. A jogász hivatáshoz kapcsolódó attitűd

A jogász hivatással kapcsolatban megkérdeztük hallgatóinkat, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezik a jó jogi képviselő. Szegeden 1996-ban nyitott kérdésként fogalmazták ezt meg a hallgatók felé, a győri joghallgatók a szegedi listán szereplő válaszok közül választhattak. Az eredményeket az alábbi táblázat szemlélteti.

1. ábra

A jó jogi képviselő 10 legfontosabb tulajdonsága, rangsorban			
<i>Szeged, 1996</i>	<i>Válaszok száma</i>	<i>Győr, 2014</i>	<i>Válaszok száma</i>
Becsületes	28	Határozott	35
Határozott	26	Jó beszédképességű	35
Jó az igazságérzete	18	Meggyőző	34
Jó beszédképesség	16	Alapos	31
Rátermett	16	Logikusan gondolkodó	31
Logikusan gondolkodó	14	Intelligens	29
Empatikus	13	Jó helyzetfelismerő	25
Kitartó	12	Elhivatott	21
Humánus	12	Pontos	20
Objektív	9	Jó emberismerő	20
Jó emberismerő	9	Rátermett	19
Elhivatott,elkötelezett	8	Megvesztegethetetlen	18
Intelligens	7	Türelmes	17

A felsorolt tulajdonságok között már első látásra is feltűnik, hogy a becsületesség, mint jó tulajdonság hiányzik a győri ranglista elejéről, azt csak 10 hallgató jelölte be válaszként, amellyel a rangsorban csak a 14. a legfontosabbnak tartott tulajdonságok között. Ugyanígy nem szerepel a 2014-es lista elején az igazságérzet, az empátia, a humanitás és az objektivitás. A győri joghallgatók fontosabbnak tartották a meggyőzőképességet, az alaposságot, a jó helyzetfelismerő képességet, a pontosságot és a türelmet, valamint a megvesztegethetetlenséget. Ez a praktikus, gyakorlatias hozzáállás a kutatás más területein is kétséget kizáróan megjelent.

A szegedi eredmények összegzéseként a kutatók meglepőnek találták, hogy a legtöbb válaszadó (a megkérdezett hallgatók 30%-a) a becsületességet emelte ki, mint legfontosabb emberi tulajdonságot. Véleményük szerint közvetett módon talán ez egyfajta kritikáját is

⁴ Glavanits Judit: Csiga a sörben, avagy egy joghallgatói attitűd-kutatás tapasztalatai. Megjelenés alatt.

jelentheti az akkori jogásztársadalomnak, minthogy korábbi kutatások eredményei alapján a vállalkozók, gazdasági vezetők többsége a becsületességet hiányolta leginkább az ügyvédek munkája esetében⁵. Ezt látszik alátámasztani a győri eredmény is, ahol a becsületességet más fontos erények, a pontosság, türelem, alaposság „kiszorították” a rangsor elejéről. A szegedi kutatásban a határozottság jelent meg második leg többet említett ismérvként, a válaszadók 27%-a emelte ki. Csak a harmadik helyre szorult vissza az igazságérző, melyet követett a jó beszédalkésség, valamint a rátermettség. A kutatók összegzően a következő megállapítást tették: „Az ideális jogász kép tehát zavaros, a hallgatók által nehezen leírható fogalom”. Fenti megállapítással a győri joghallgatók esetében nem értünk egyet. Véleményünk szerint a felmérésben részt vett kollégáknak jól körülhatárolt elképzelése van a jó jogi képviselő tulajdonságairól, de ezen tulajdonságok heterogének, és dominálnak közöttük a szakmai tevékenységhez kapcsolódó jellemvonások.

Összefoglalva a két lista közös elemeit megállapíthatjuk, hogy ahogyan a kilencvenes években, a harmadik évezred tízes éveiben is elvárják joghallgatóink egy jó jogi képviselőtől, hogy határozott legyen, jó beszédalkésségű, logikusan gondolkodó, rátermett, aki ráadásul jó emberismerő, intelligens, és elhivatott.

A jogi oktatás számára igen fontos eredmények ezek, hiszen megfogalmazzák a hallgatók elvárásait a képzéssel kapcsolatban is. Véleményünk szerint a jogi képviselő határozottságát a biztos szakmai tudás segítheti leginkább, ugyanakkor a logikus gondolkodás, az emberismeret és az intelligencia fejleszthető tulajdonságok, éppúgy, ahogy a jó beszédalkésség. Ezen utóbbi, tehát fejleszthető területek közül a logikus gondolkodás és a beszédalkésség fejlesztésére az oktatásban is kellő hangsúlyt kell fektetni.

Szegeden 1996-ban a kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy a válaszadó hallgatókat mi motiválta a jogi képzés választása során. A szegedi hallgatók által felsorolt pályaválasztási motivációikat összehasonlítva megállapítható, hogy inkább a praktikus szempontokat helyezték előtérbe a pályaválasztásukkor így olyan érveket soroltak fel, mint a jogi egyetemeken megszerzett ismereteknek a mindennapokban történő használhatósága, a diploma konvertálhatósága, említették, hogy könnyű az egyetem elvégzése, jó a hallgatói közösség az egyetemen, könnyű bejutni, stb...

A szegedi joghallgatók által felsorolt érveket a következőképpen csoportosították:

- (1) legnagyobb arányban a hallgatók végzést követő szempontokat vettek figyelembe, amelyeknek döntő hányada az élet-és munkakörülmények segítségét célozza meg (pl. jó kereset, jó elhelyezkedési lehetőségek, magas társadalmi presztízs)
- (2) a hallgatók egy szűk körű csoportja jelezte a tudomány, illetve a szakma iránti elkötelezettségét (pl. társadalmi igazságosság elősegítése, érdekes tudomány)
- (3) szorosan az egyetemhez, egyetemi évekhez kapcsolódó szempontokat is szerepeltek, de kis számban (pl. könnyű egyetem, könnyű bejutás)
- (4) egyéb szempontok (emberekkel foglalkozik).

A győri joghallgatók a korábbi kutatásban megjelenő érveket kapták választási lehetőségként, de a kérdés nem a saját motivációjukra vonatkozott, hanem arra, hogy hogy milyen érvekkel támasztanak alá egy ismerősüknek, hogy jogi tanulmányokat folytasson. Az eredményeket az alábbi táblázat tartalmazza.

⁵ Feith és Badó im. III. pont

2. ábra

<i>A jogi tanulmányok motivációi</i>		
<i>Válaszlehetőség</i>	<i>Válaszok száma, Győr, 2014</i>	<i>Szegedi rangsor, 1996</i>
Az élet más területein is hasznát veszi	29	5.
Magas társadalmi presztízis	28	2.
Műveltséget ad	24	8.
Érdekes szakma	22	4.
Jó kereseti lehetőség	18	1.
Jó szakmai karrier és siker	16	7.
Jól konvertálható diploma	15	6.
Doktori cím jár vele	12	12.
A modern kor nélkülözhetetlen tudománya	10	13.
Elmélet és gyakorlat összhangja	5	13.
Emberek sorsa lehet a kezében	4	13.
Emberekkel foglalkozhat	4	11.
Szabad munkaidő-beosztás	3	13.
Jó elhelyezkedési lehetőség	3	3.
Nem javasolná senkinek	3	-
Kellemes munkakörülmények	1	13.
Elősegíti a társadalmi igazságosságot	1	9.
Könnyű egyetem	0	10.
Könnyű bejutni	0	12.
Politikai karrier lehetősége	0	13.

A két vizsgálat eredményeinek összevetésével megállapítható, hogy a hallgatók egyértelműen a praktikus szempontokat helyezik előtérbe: a hasznosíthatóságot, a magas társadalmi presztízst, a jó kereseti lehetőséget mindkét csoport fontosnak találta. Érdekes módon a győri joghallgatók a jó elhelyezkedési lehetőségek tekintetében nem voltak olyan pozitívak, mint 1996-ban a szegedi hallgatók, ez részben visszavezethető az időközben bekövetkezett társadalmi-gazdasági, illetve felsőoktatási változásokra. Ugyanakkor mindkét hallgatói közösség érdekes szakmának találta a jogász hivatást, ahol az elmélet és a gyakorlat összhangja vonzó, illetve vitán felül állóan műveltséget ad. Sem a szegedi, sem a győri joghallgatók nem ítélik könnyű egyetemnek a jogtudományi kart, ahová bejutni sem egyszerű: Győrben ezen válaszlehetőségeket egyetlen hallgató sem választotta.

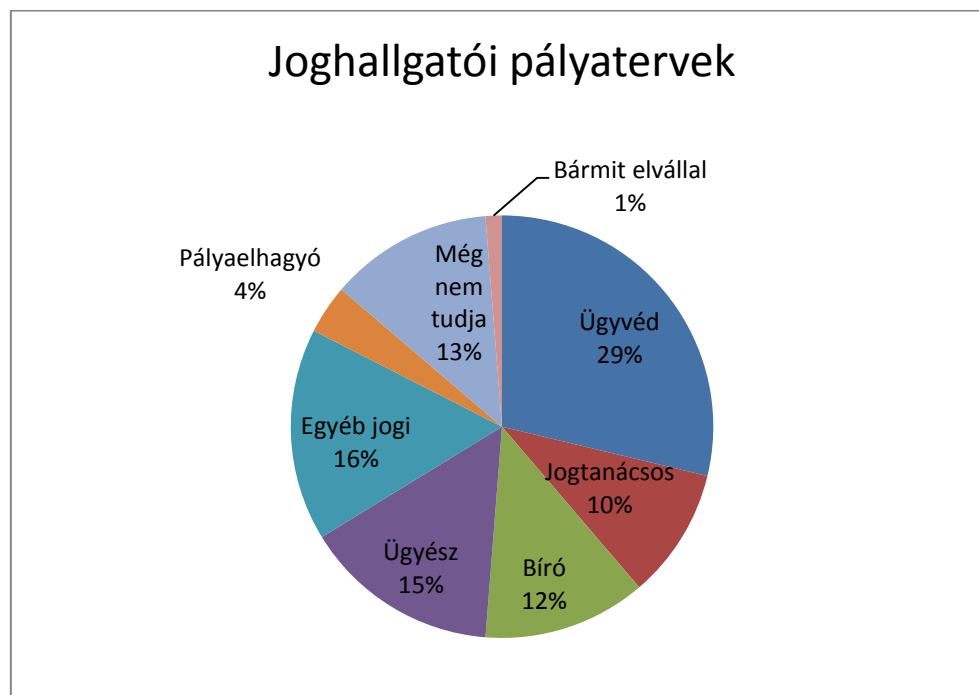
4. A végzős joghallgatók pályatervei

A győri kutatási fordulóknak részt vett hallgatók megkérdeztük arról, hogy milyen jövőre vonatkozó elképzeléseik vannak, így a „Milyen pályán szeretne elhelyezkedni a jogi végzettsége birtokában?” kérdésre is kerestük a választ. Az alábbi ábra mutatja az

elvárásoknak egyébként megfelelő eredményeket, így a legtöbben az igazságszolgáltatásban vagy ügyvédként, jogtanácsosként képzelik a jövőjüket, a hagyományos jogi szakmák felülreprezentáltak: az ügyvéd, jogtanácsos, bíró és ügyész válaszokat együttesen 53-an jelölték, vagyis a résztvevők 66%-a. Az egyéb jogi területek alatt (összesen 13 válaszadó) között a hallgatók nevesítették a közigazgatási, közjegyzői hivatásokat.

A kutatóhely számára igen öröndetes hír, hogy a felmért csoportban 80 főből csupán hárman készülnek a pályaelhagyásra, ebből két válaszadó politikai karriert jelölt meg, egy pedig mediátorként tervez elhelyezkedni, és szintén pozitív, hogy a felmérésben a válaszadóknak csak 14%-a nem rendelkezett még határozott elképzeléssel a jövőjéről.

3. ábra
A válaszadók pályatervei

A pályaterveket ugyanakkor érdemes „összeolvasni” a két korábbi kutatási kérdéssel: a győri joghallgatók szerint a jogi diploma az élet más területein is hasznosítható, magas társadalmi presztízst biztosító, műveltséget adó tudást jelent, amely ráadásul jól konvertálható végzettség. Ennek megfelelően a legtöbben a klasszikus jogi területeken képzelik el a jövőjüket, és a 80 megkérdezett hallgatóból mindössze 11 olyan volt, aki ötodévesként még nem tudta, hogy milyen pályán szeretne elhelyezkedni. A három pályaelhagyó által nevesített pályacélok (közvetítői tevékenység, politikai szféra) ráadásul a jogi diploma konvertálhatóságának bizonyítékai.

A pályatervekhez, illetve az előző bekezdéshez szorosan kapcsolódik a jogi diploma megszerzéséhez kapcsolódó elsődleges attitűd egy másik olvasata. Megkértük a hallgatókat, hogy több állítás közül válasszák ki azt az egyet, amelyet magukra a leginkább igaznak tartanak. A válaszlehetőségeket és a kapott eredményt az alábbi táblázat tartalmazza.

4. ábra

Válaszlehetőség	Válaszok száma
A jogi hivatás gyakorlása számomra életcél	13
A jogi diploma megszerzése az egyik legbiztosabb útja a későbbi pénzkeresetnek	15
Jogászként van lehetőségem olyan célokért küzdeni, amelyek számítanak	11
A jogi diploma egy a sok közül	0
Megbántam, hogy ezt a szakot választottam	2
Valahogy majd elboldogulok jogi végzettség birtokában	4

Az anyagi biztonság megteremtése, mint az első helyen rangsorolt válasz jól illeszkedik a korábban leírtakhoz, ugyanakkor az eddig háttérbe szoruló értékalapú választások kapcsán előremutató, hogy 11 hallgató szerint fontos olyan célokért küzdeni, amelyek számítanak. A pályaválasztási adatokkal jól összeeseng az a válasz, hogy 13 hallgató szerint számára a jogi hivatás gyakorlása életcél. Statisztikailag minden évfolyamon lehet olyan hallgató, aki végül nem teljesen elégedett a választásával, véleményünk szerint ha 45 hallgatóból csak 2 bánta meg a jogi képzést, az feltétlenül jó aránynak tekinthető.

A pályatervekkel összefüggésben kíváncsiak voltunk arra is, hogy a joghallgatóként eltöltött évek (amely legalább 4 a felmért hallgatók körében) mennyiben befolyásolják világnézetüket. A feltett kérdést és a kapott válaszokat az alábbi táblázat tartalmazza.

5. ábra

Mit gondol, változott-e a világról alkotott elképzelése ahhoz képest, amikor elkezdte az egyetemet?

Válaszlehetőség	Válaszok száma
Nem, mert a családi környezet, a nevelés határozza meg a világról alkotott képemet	5
Nem, mert a korábbi tanulmányaim már kialakították végleges világnézetemet	0
Igen, lényegesen	20
Igen, de a korábbiakhoz képest kis mértékben	20
Még mindig nem tudom, mint gondoljak a világról	0

A fenti adatok a jogi oktatás számára mindenképpen rendkívüli jelentőséggel bírnak. A válaszok alapján ugyanis egyértelmű, hogy a felmért hallgatók 89%-ának világnézetére hatással van a jogi képzés, 44,4%-uk pedig úgy nyilatkozott, hogy lényegesen megváltozott a világnézete az egyetemi képzés időszakára. Ezen válasz véleményünk szerint felelősséget telepít a képző intézményre.

5. Joghallgatók vs. kockázat

Ugyan elsősorban a peres vagy peren kívüli tárgyalási stratégiák megítélésénél van jelentősége, de a hallgatói attitűd-vizsgálatnak is fontos eleme lehet a hallgatók kockázatvállalási hajlandóságának vizsgálata. Ezt mind 2013-ban, mind 2014-ben vizsgáltuk a győri joghallgatók körében.

A 2013-as kutatási fordulóban elsőként a következő megválaszolandó kérdéssel szembesültek a felperesi szerepben lévők: „Egy ismerőse tartozik Önnek 50.000.- forinttal. Az ismerőse azt mondja Önnek, hogy vagy azonnal kifizet Önnek 50.000.- forintot, vagy dobjanak fel egy érmét: ha fej, akkor kap 100.000.- forintot, ha írás, akkor nem kapja meg soha az 50.000.- forintját. Mit választ? Dob, vagy kéri a pénzt?” Ezen egyszerű játék a kockázatvállalási hajlandóságot vizsgálja: aki dob, kockázatkereső, aki kéri a pénzt, kockázatkerülő. Az alperesi pozíciókban lévők a fenti játékot más szempontból megközelítve kapták: „Ön tartozik egy ismerősének 50.000 forinttal. Ismerőse azt mondja Önnek, hogy vagy azonnal kifizeti neki az 50.000 forintot, vagy dobjanak fel egy érmét: ha fej, akkor 100.000 forintot kell fizetnie, ha írás, akkor nem kell semmit sem fizetnie. Melyiket választja? Dob vagy fizet?” Láthatjuk, hogy az előző pozíciónak éppen az ellenkezőjét fogalmaztuk meg, az első esetben a válaszadónak tartoznak, a második esetben a válaszadó az adós. 2013-ban a 35 válaszadóból csupán 5 vállalta a dobás kockázatát, azon belül is 4-en alperesi, vagyis adósi pozícióban, a többi 30 válaszadó egyértelműen kockázatkerülőnek mutatkozott, vagyis az azonnali fizetést választotta. Lehetőség volt a döntés indoklására is, amely során néhányan konkrétan megfogalmazták a jól ismert elvet, mely szerint „jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok”, illetve a „nem kockáztatom a pénzemet feleslegesen”, de megfogalmazásra került a felperesi részről az is, hogy „az a pénz jár nekem”, amely már előre vetíti a peres eljárás attitűdvizsgálatának eredményeit is.

2014-ben nem az egyes jogesetekhez kapcsolódóan, hanem az általános kérdések között szerepeltettük a fenti játékot, de csak az alperesi pozíció feltételezésével, tehát amikor az adós dönthet dobás és fizetés között. Az előző évihez hasonló eredmény született: a 45 válaszadóból 9-en dobtak volna (20%). Összességében megállapítottuk, hogy joghallgatóink kockázatkerüloek.

Az előző kérdéshez látszólag nem kapcsolódik közvetlenül az a kérdés, amelyet a jogi képvisellel összefüggésben tettünk fel. A kérdés pontosan így hangzott: *„Amennyiben jogi ismeretei alapján és a tényállás ismeretében az ügyfélnek kevés esélye van a per megnyerésére, de ennek ellenére az ügyfél ragaszkodik hozzá, hogy az eljárás megindításra kerüljön, hogyan reagál erre a helyzetre?”* A kérdés nyitott volt, ennek ellenére kategorizálni lehetett a válaszokat.

2013-ban az egyes jogesetek kapcsán, ahhoz kapcsolódóan tettük fel a kérdést, tehát a konkrét tényállások ismeretében fejtették ki válaszaikat a hallgatók. A legtöbben (14 válasz) fenntartások nélkül vállalnák a pert (40%), tízen tájékoztatnák a felet a várható nehézségekről, de vállalnák az ügyet (28,5%), a válaszadók közül nyolcan rábeszelnék a peres felet a megegyezésre (22%), és mindössze hárman fogalmaztak meg nemleges választ: egyikük szerint „csorbulna az igazságérzete” az ügy vállalása esetén, egy kategorikusan nem vállalná, egy pedig egyszerűen „lebeszelné az ügyfelet a perről”.

2014-ben nem az egyes megoldandó jogesetekkel összefüggésben, hanem önállóan, az általános kérdések között helyeztük el a fenti kérdést, és az előző évhez képest lényegesen eltérő eredmény állapítható meg: általánosságban a hallgatók 87%-a tájékoztatja az ügyfelet a várható kockázatokról, és az ügyfélre bízta a döntést. 2014-ben csupán három válaszadó vállalta a kockázatok ellenére a pert, és csak ketten utasították el a megbízás elfogadását.

A fenti kérdéssel párhuzamba állíthatjuk az általános kérdések között feltett, kockázatvállalásra és kockázatkerülésre adott válaszokat, ahol egyértelműen a hallgatók kockázatkerülő magatartása rajzolódott ki. A konkrét tényállás ismeretében viszont az esélytelen pert mindössze öt hallgató nem vállalta kifejezetten. A válaszadók közül 13% úgy indokolta az ügy feltétel nélküli vállalását, hogy a látszólag átlagosnál nehezebb helyzet motiválná, és több erőfeszítést tenne a siker érdekében. Az ügyvédi tevékenységet általános jelleggel szabályozó Ügyvédi Etikai Kódex nem tartalmaz konkrét iránymutatást arra nézve,

hogy egy kevés eséllyel kecsegtető per esetében az ügyvédnek milyen, az általános tevékenységen túlmutató teendői lennének. Az Etikai Kódex 12/2. pontja az alábbiakat tartalmazza: „Az ügyvédnek (...) a megbízás alkalmával fel kell tárnia az ügy összes lényeges körülményeit, *tájékoztatnia kell az ügyfelet az ügy kimenetelének lehetséges változatairól*, az alkalmazandó eljárásokról és a bizonyítékok beszerzésének szükségességéről.”⁶

6. Az érzelmek szerepe a peres eljárásban

A hallgatóktól megkérdeztük, hogy szerintük a peres eljárásban van-e szerepe a felek érzelmi reakcióinak⁷. Ennek a kérdésnek a közvetítői vagy egyeztető eljárások szempontjából van jelentősége, amellyel kapcsolatban a szakirodalom egyértelmű álláspontja, hogy az eljárásnak legalább olyan fontos része a felek érzelmi viszonyainak feltárása, mint a jogi kérdések megoldása⁸. Feltételeznek-e a joghallgatók hasonló érzelmi többletet a peres eljárásban? A felvetés, illetve a kapcsolódó megállapítások egyfajta kiinduló-pontként tekintenek Fekete Balázs témakörben megjelent munkájára. Ebben kifejti – elsősorban amerikai jogtudományi forrásokat idézve –, hogy néhány évtizedes múlttal rendelkezik az a kutatási irányzat, amely az érzelmek szerepét vizsgálja a jogi realitásban. A bírói döntések kapcsán megállapítja, hogy az érzelmek tudatos kizárása valójában felszínes, rutinszerű és felelőtlen bírói döntésekhez vezethet, megfordítva viszonyt az is igaz, hogy az érzelmek figyelembevétele a bírói munkában segíthet a megfelelőbb döntések meghozatalában⁹. Ezen újszerű felvetésnek is igyekszik utána járni tehát a kérdés.

6. ábra

A résztvevők érzelmi reakcióinak hatása a peres és közvetítői eljárásra, 2013

Van-e jelentősége a résztvevők érzelmi reakcióinak, és ha igen, mely szereplőknek?	Válaszok száma, 1. per		Válaszok száma, 2. per		Válaszok száma 1. egyeztetés	Válaszok száma, 2. egyeztetés
Nincs jelentősége	17	17	15	15	10	12
Ügyfél	6	20	11	21	25	23
Jogi képviselők	3		1			
Ítélező bíró	11		9			

⁶ A Magyar Ügyvédi Kamara által elfogadott, hatályos Etikai Kódex: az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól szóló 5/2008. (XI. 27.) MÜK Szabályzattal módosított 8/1999. (III. 22.) MÜK Szabályzatáról. Elérhető: http://www.magyarugyvedikamara.hu/upload/pdf/5_2008_muk.pdf (2014. szeptember 10.)

⁷ A pontos kérdés: „Van-e szerepe az eljárás során az ügyfele vagy az ellenérdekű fél érzelmi reakcióinak? Ha van, kinek vagy kiknek a szemszögéből van jelentősége? (több válasz is jelölhető)”

⁸ pl. Strasser, Freddie – Paul Randolph: Mediáció – A konfliktusmegoldás lélektana. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008. 45. o.: „A mediációs folyamat egyik legfontosabb része a vita rejtett és látható okainak felderítése.” illetve illetve Kertész Tibor (szerk) Mediációs szöveggyűjtemény. Szemelvények a mediáció irodalmából, Partners Hungary Alapítvány, Budapest, 2001. 9.o. „...a mediáció magántermészetű, nem ítélező karaktere a vitában álló felek számára fenyegetésmentes alkalmat kínál az álláspontok kifejtésére és emberi kapcsolat építésére.”

⁹ Fekete Balázs: Érzelmek és jogtudomány. Iustum Aequum Salutare, 2013/3. 92-93.o. A szerző részletesen elemzi a „jog és érzelmek”, mint fiatal kutatási terület jellegzetességeit, megállapítva azt a legalapvetőbb vonást, mely szerint a „law and emotions scholarship” megpróbálja vitatni és feloldani a jog és a racionalitás között fennállónak vélt szoros kapcsolatot. im. 104.o.

A bemutatásra kerülő kutatás eredményei között nem látszik igazolódni az a hagyományos elképzelés, mely szerint a peres eljárásban nincsen jelentősége a felek érzelmi reakcióinak, Összességében többen gondolták azt, hogy a feleknek, és azon belül is az ítélkező bíró érzelmi reakcióinak van jelentősége a peres eljárásban, mint ahányan kizárták az érzelmek jelentőségét. A válaszadó hallgatók legkevésbé fontosnak a jogi képviselők érzelmi reakcióit tartották. Az egyes esetek közötti különbség vizsgálatakor megállapítható, hogy az egyeztetési tárgyalást követően többen gondolták azt, hogy az ügyfél reakcióinak jelentősége van, illetve kevesebb jelentőséget tulajdonítottak a bírói érzelmeknek.

Nagy Márta a mediációs eljárások előfeltételeivel kapcsolatban kifejti, hogy „a bíróságon kívüli út feltételezi, nem tartjuk jónak, ha érdekeink mások érdekei rovására érvényesülnek, nem hiszük, hogy saját érdekeink előbbre valók, mint másoké, képesek vagyunk kételkedni a magunk igazában, s abban, hogy nem tudunk mindent, ami a partner álláspontját igazolja. Hiszünk az együttműködésben, s abban, hogy nyerhetünk úgy, hogy a másik ne veszítsen. S végül tisztában kell lennünk azzal, hogy a győzedelmeskedés előbb-utóbb előre nem látható veszteségekkel jár”¹⁰. Ezen gondolatok fényében kell értelmeznünk a hallgatók részéről az egyeztető tárgyalás során feltett kérdésre adott válaszokat. A kérdés a következő volt: „A megoldás során figyelembe vették-e a jogi tényeken kívül a másik fél érvelését, esetleges érzelmi reakcióit?” Az első esetben 25 hallgató válaszolt igennel, és 10 nem válasz érkezett, a második egyeztető tárgyalást követően 23 igen és 12 nem volt az összesített eredmény. Elmondható tehát, hogy a peres eljáráshoz képest az egyeztető tárgyaláson a hallgatók inkább érzékelték, hogy van szerepe az eljárásban az érzelmeknek.

Fenti tapasztalatok alapján 2014-ben már hangsúlyosabb szerepet szántunk a kutatási kérdések között az érzelmi viszonyok feltárásának. Az általános kérdések közé is elhelyezésre került két általános kérdés a peres eljárások érzelmi viszonyai vonatkozásában: az első kérdésben arra kerestük a választ, hogy a van-e szerepe a felek érzelmi megnyilvánulásainak, a második kérdés pedig arra irányult, hogy a bíró személyes érzelmei befolyásolják-e az ítélet tartalmát. Ez utóbbi kérdésre csak igen és nem válaszok voltak adhatók, és a hallgatók 68,8%-a (31 válaszadó) gondolta úgy, hogy a bíró személyes érzelmei is befolyásolják az ítéletet. Az ezt megelőző kérdés nyitott volt, a válaszokat azonban kategorizálni lehetett. 32 válaszadó szerint az érzelmek jelen vannak a peres eljárásban, azok értékelésre is kerülnek, befolyásolják a bírót a döntéshozatalban. A megfogalmazott indoklások alapján 15 válaszadó úgy vélte, hogy ez kifejezett előnye az eljárásnak, mert az emberismeret, a tapasztalat, a tények reális értékelése a bírónak éppúgy kötelessége, mint a jogi tények figyelembevétele. Ennek éppen az ellenkezőjét fejtette ki 12 hallgató, aki kifejezetten hátrányként értékelte az érzelmek befolyásoló erejét, 8 válaszban kifejezetten szerepelt a „bíró is ember” kifejezés, mint az esendőségre, és az objektivitás hiányára való utalás. Ugyanakkor a méltányosságra, mint jogi alapelvre csak egy hallgatói válaszban történt utalás.

A leginkább meglepő tapasztalat a válaszok tekintetében az volt, hogy annak ellenére, hogy a hallgatók a nyitott kérdésben megindokolták, hogy a felek érzelmi megnyilvánulásainak lényeges szerepe van a peres eljárásban, ugyanazon válaszadó az esetek felében megállapította, hogy ez az ítéleti tartalomban nem jelenik meg. Mindössze 6 hallgató állította következetesen, hogy a peres eljárásban nincs és nem is lehet helye az érzelmeknek sem a felek, sem a bíró tényei körében. A két szimuláció eredményeinek együttes vizsgálata azt mutatja, hogy a hallgatók 27,5%-a szerint nincs a peres eljárásban jelentősége a felek érzelmi reakcióinak.

7. A kutatási eredmények összegzése, további célkitűzések

¹⁰ Nagy Márta: Bírósági mediáció. Bába Kiadó, Szeged, 2011. 32.p.

Annak ellenére, hogy a szegedi és a győri joghallgatók körében végzett kutatások lebonyolítása közötti eltelt mintegy 18 év, megállapíthatjuk, hogy a jogász hivatás változatlanul magas presztízssű szakma, amely megfizetett, műveltséget és konvertálható tudást jelent – a joghallgatók véleménye alapján. Hallgatóink jelentős része tudatosan választja a jogi képzést, amelyet a biztos anyagi jövő egyik zálogának tekint, és jelentős részük számára a hivatása gyakorlása életcél.

A jogi hivatást gyakorlókkal szembeni elvárások változása tükrözi a társadalomban megfigyelhető változásokat: a klasszikus értékrend és emberi tulajdonságok felől (becsület, humanitás, empátia) a figyelem a pragmatikus, gyakorlatias tudás felé irányul (pontosság, alaposág, meggyőzőerő). Hallgatóink szerint a jó jogi képviselő határozott legyen, jó beszédképességű, meggyőző, logikusan gondolkodó, rátermett, aki ráadásul jó emberismerő, intelligens, és elhivatott is. Azért tartják előnyösnek a jogi végzettséget, mert az széles körben felhasználható tudást jelent, anyagi biztonságot és társadalmi megbecsülést. A korábbi kutatási eredményekhez képest kevésbé tartják fontosnak a hallgatók a társadalmi igazságosság érvényre jutását, a közös célokért való küzdelmet, vagy általában embertársaik szolgálatát – a jogász hivatás a válaszok tükrében inkább egy potenciálisan jól jövedelmező „üzleti vállalkozás”, amelyet egy határozott, meggyőző, logikusan gondolkodó vezető irányít. Ezen gondolatok kialakulásában a jogi oktatásnak döntő szerepe van, amelyre abból lehet következtetni, hogy a 2014-ben válaszadó győri hallgatók 44,4%-a úgy nyilatkozott, hogy világnézetének kialakításában lényeges változást jelentett az egyetemi oktatásban töltött idő.

Annak ellenére, hogy az érzelmek szerepét a jogi képviselőknél nem helyezték előtérbe, a peres eljárások kapcsán azok jelentőségét ambivalensen értékelték. A peres eljárásban jelen lévő érzelmi reakciók szerepe tekintetében a hallgatók 72,5%-a szerint a peres eljárásban van szerepe ezen érzelmi megnyilvánulásoknak, a hallgatók fele szerint az érzelmek a bírói ítéletre is hatással vannak. A megkérdezett hallgatók harmada szerint az érzelmek figyelembevételét előnyt jelent a bírói szerepkörben, mert segíti a méltányos, vagy legalábbis a valósághoz közelebbi döntéshozatalt, ugyanakkor közel ugyanennyien az érzelmek megjelenését a perben hátrányosnak gondolták. Azt, hogy a bírónak szigorúan csak a tények és bizonyítékok mérlegelése alapján kell döntést hoznia a peres eljárásban, csak a hallgatók 17,7%-a gondolta.

A kutatás további irányai tekintetében az alanyi kör kiterjesztése az elsődleges feladat, vagyis meg kell vizsgálnunk, hogy a gyakorló jogászok (elsősorban a klasszikus jogi szakma képviselői: ügyvédek, bírók, ügyészek, közigazgatási dolgozók) hogyan vélekednek a fenti kérdésekben. Kutatási kérdés, hogy a szakmai tapasztalat birtokában vajon változik-e akár a jogi hivatással, akár a jogi oktatással kapcsolatos álláspont.

Felhasznált irodalom

Feith Helga – Badó Attila (2000) A magyar joghallgatók motivációs vizsgálata. Jogelméleti Szemle, 2000/4. szám Elektronikusan elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/bado4.html>
Fekete Balázs (2013) Érzelmek és jogtudomány. Iustum Aequum Salutare, 2013/3. 84-109.o.
Kertész Tibor (szerk) (2001) Mediációs szöveggyűjtemény. Szemelvények a mediáció irodalmából. Partners Hungary Alapítvány, Budapest.
Nagy Márta (2011) Bírói mediáció. Bába Kiadó, Szeged.
Strasser, Freddie – Paul Randolph (2008) Mediáció – A konfliktusmegoldás lélektana. Nyitott Könyvműhely, Budapest.